

PAVEL

Výchozí situace

Poradnu kontaktovala matka neslyšícího Pavla (39 let). Hledala pro svého syna psychologa, který ovládá znakový jazyk a zná komunitu neslyšících. Pan Pavel byl v té době v péči psychiatrů a psychologa pro slyšící klienty, komunikace zde však pro něj byla obtížná. Než se Pavel dostal na psychiatrii, vedl běžný život, byl zaměstnaný, měl neslyšící manželku, se kterou se starali o tři děti, věnoval se svým koníčkům. Žena však od něho po deseti letech manželství odešla. Pavel to nesl těžce, pokusil se o sebevraždu. Byl hospitalizován na psychiatrii a po propuštění zůstal v péči psychiatra. Zvládl se zapojit zpět do běžného života (zaměstnání, péče o děti), ale jen částečně. Stále u něho přetrvával silný pocit smutku a beznaděje.

Pavlův příběh

Pavel se narodil jako starší ze dvou dětí. Celá rodina byla slyšící, jen on a jeho sestra byli od narození neslyšící (těžká sluchová vada). Pro rodinu to byl šok. V době, kdy byly obě děti malé, neměli rodiče mnoho informací, jak si v této situaci poradit, co jejich děti potřebují, jak se spolu mohou domluvit atd. Vzájemná komunikace byla v rodině kamenem úrazu, protože Pavel i mladší sestra nereagovali dobře na mluvený jazyk, a rodiče nevěděli, jak jinak s nimi komunikovat. Cítili se bezradně, nevěděli, na koho jiného se obrátit, než na lékaře a logopeda v místě bydliště. Ti jim sdělili, že jedinou možností, jak situaci řešit, je dát děti do školy pro sluchově postižené. Rodičům pouze doporučili, aby je učili mluvit a docházeli s nimi na logopedii, než nastoupí na školu pro sluchově postižené.

Rodiče zjistili, že škol pro neslyšící je v celé ČR jen několik a žádná z nich není poblíž jejich domova. Obě děti proto musely ve škole zůstat přes celý týden, a to od velmi nízkého věku, oběma dětem byly na začátku školní docházky tři roky. Pro rodiče i děti to byl velký šok a stres.

Pavlovi se na internátě hodně stýskalo, vůbec nechápal, proč musí být odloučený od rodičů. Ve společnosti podobně postižených dětí si však rychle zvykl. V prostředí, kde většině dětí i některým dospělým rozuměl a kde rozuměli i oni jemu, mu bylo dobře, byla to pro něj úleva. Když přišla i jeho mladší sestra, si-

tuace se ještě zlepšila, měl totiž u sebe „kousek rodiny“. Pro mladší sestru byla situace úplně jiná než pro Pavla. Přišla do školy, kde se o ni od počátku staral starší bratr, který ji provázel novým prostředím. Nezažila takový šok z oddělení od rodičů jako on.

Sourozenci jezdili domů pouze na víkendy a prázdniny. Tento krátký čas však neposkytoval dostatek prostoru na rozvíjení vzájemných vztahů, i když se rodiče snažili se dětem během těchto chvil co nejvíce věnovat. Dalším problémem byla vzájemná komunikace, která vykazovala stále větší mezery. Sourozenci na sebe znakovali, ale rodiče tento systém neuměli a neměli ani šanci se ho naučit. Vzájemná komunikace znamenala zvýšené úsilí jak u rodičů, tak u dětí. Pavel při návštěvách doma zažíval nudu. Cítil rozpaky, nevěděl, jak a co má rodičům vyprávět. Nebylo možné si s nimi jen tak volně povídat, sdělovat si zážitky, jako tomu bylo mezi dětmi na internátě. Ve vztahu s rodiči se projevovaly nejen potíže v komunikaci, ale také narušení vzniklé jeho časným odchodem z domova.

Rodiče se rozhodli, že se přestěhují do blízkosti školy, k přestěhování ale nedošlo dříve, než bylo dětem 11 a 9 let. Od té doby začali žít opět doma s rodiči. Pavel vzpomínal, že odchod z internátu pro něj byl „zvláštní“. Za 7,5 roku života si zde vytvořil úzké vazby s některými dětmi, díky znakovému jazyku si děti dobře rozuměly. Vůči rodičům se Pavel naopak choval rezervovaně.

Návratem zpět do rodiny se začaly vztahy mezi rodiči a dětmi obnovovat. Při společném soužití měli Pavel i jeho sestra možnost zažívat běžné věci: že je potřeba dojít nakoupit, uvařit, uklidit, odnést boty do opravy nebo jít na poštu atd. Tyto zkušenosti totiž z internátu neměli, ale rychle se vše učili.

Později do života rodiny zasáhla zásadní událost, která vše výrazně změnila. Matka se náhodou seznámila s neslyšícím mužem, předsedou jedné z místních organizací pro neslyšící. Od té doby se obě děti začaly pohybovat mezi dospělými neslyšícími lidmi. To pro ně byl zlomový okamžik. Ve škole měly zakázáno používat znakový jazyk a znaly znakování jen z komunikace mezi vrstevníky. Teď měly možnost učit se ho od dospělých neslyšících. Oba rodiče je v tom nejen podporovali, ale také se začali sami angažovat v této organizaci neslyšících a svět neslyšících blíže poznávat.

Matka se také snažila učit znaky od dospělých neslyšících, ovládala pak na určité úrovni znakovanou češtinu (*umělý jazykový systém, který kombinuje dva přirozené jazyky: český jazyk a český znakový jazyk; v praxi to vypadá tak, že lidé mluví, dodržují tedy slovosled češtiny, a slova podkládají znaky – pozn.red.*).

Komunikace s dětmi tak začala být uvolněnější a také jednodušší. Otec se znaky neučil. S dětmi komunikoval prostřednictvím mluvení a odezírání, bylo to únavnější, ale vždy se nějak domluvili.

To, že měli Pavel i jeho sestra možnost být mezi dospělými neslyšícími, velmi prospělo jejich jazykovému i osobnostnímu rozvoji. Kromě znakového jazyka se od nich učili i tomu, jak to mezi neslyšícími „chodí“ a co je v jejich životě důležité, jaké mají životní zkušenosti, s čím se potýkají a jak co řeší. Ve škole byl Pavel úspěšný, dobře se učil. Měl hodně kamarádů, věnoval se sportu, kde patřil mezi nejlepší. Rodiče byli šťastní, že se jejich děti konečně dobře rozvíjejí. Matka začala fungovat do určité míry jako „tlumočnick“ dětí zejména u lékaře a při vyřizování úředních věcí. To trvalo do jejich dospělosti.

Pavel bez problémů dokončil vzdělání a nastoupil do zaměstnání. Hodně komunikace mezi ním, slyšícími kolegy a nadřízenými vyřizovala zpočátku matka. Když se v zaměstnání zaběhl, všechny poznal a naučil se svou práci, zvládl se domluvit sám. Jako dospělý byl hodně aktivní v rámci komunity neslyšících, zejména pak ve sportu. Měl hodně známých i přátel.

Postupně se osamostatnil. Oženil se, narodily se mu tři děti, jedno slyšící a dvě neslyšící. S radostí pozoroval, že jeho neslyšící děti mohou ve škole volně používat znakový jazyk, nikdo jim to nezakazuje, a co víc, někteří učitelé také umí komunikovat ve znakovém jazyce. Došel k poznání, že jeho děti mají mnohem víc možností, svobody a hlavně sebevědomí. Těšilo ho, jak rychle se všemu učí. Bral je na spoustu výletů nebo akcí. Jeho manželka s nimi odmítala jezdit. Pavla to mrzelo, ale nenapadlo ho, že by to mohl nějak ovlivnit nebo dokonce změnit. Už na internátě si zvykl věci moc neřešit a brát je, jak jsou, protože měl zkušenost, že se musí podřídít řádu, jak je nastavený, ať se mu líbí, nebo ne.

Neměl také úplně jasno v tom, jakou kdo má mít v partnerském vztahu roli. Nebyl zvyklý řešit ve svém životě řadu věcí, zejména pak v oblasti vztahů a citů. Mezi manželi došlo postupně k odcizení, které Pavel sice zaznamenal, ale nevěděl, jak celou věc řešit. Pak přišel rozvod a rozpad rodiny, se kterým nesouhlasil, ale nedokázal věci ovlivnit.

V oblasti emocí a mezilidských vztahů byl Pavel spíš zvyklý se tzv. „odstříhnout“. Z dětství měl silný zážitek bolesti ve vztazích a citech, takže se naučil své emoce potlačovat. Když se v jeho životě najednou objevila tak náročná situace, velká psychická a emoční zátěž zároveň aktivovala i potlačené emoce z dětství. Pavel si nevěděl s celou situací rady, bolest, kterou zažíval, pro něho byla nová

a co do intenzity silnější, než uměl zvládnout. Začal proto používat svou „vyzkoušenou“ metodu – uzavíral se do sebe. Stres byl pro něho tak nezvladatelný, že měl pocit, že pomůže jedině útek ode všeho a všech. Přestal chodit do práce, stýkat se s přáteli i s rodinou. Pokusil se o sebevraždu, a tak se dostal do péče psychiatrie.

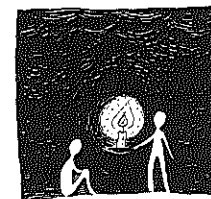
Psychiatrii měli možnost slyšet spíše pohled Pavlovy matky a pracovat s informacemi od ní, protože komunikovali především s ní. Pavel odmítl tlumočnicka znakového jazyka s odůvodněním, že nikomu z nich nedůvěřuje. *(Podobný problém řeší řada neslyšících lidí ve středním a starším věku. V minulosti totiž nebyla profese tlumočnicka nijak vymezena ani kontrolována. Stávalo se tedy například to, že tlumočnick nedodržoval mlčenlivost, zasahoval do tlumočení atd. Neslyšící tedy zažívali narušení soukromí. - pozn.red.)* Odborníci neměli možnost Pavla více poznat, vyšetřit ho přímo a pochopit příčiny jeho chování. Nebrali v potaz, že se jedná o náhlý stav vzhledem k obtížné situaci, ve které se Pavel nachází. Konečným výsledkem byla diagnóza, která Pavla zařadila mezi psychiatrické pacienty. Pavel začal užívat léky. *(V poradně se často setkáváme s klienty, kteří byli vyšetřováni bez tlumočnicka znakového jazyka, přítomni byli pouze rodinní příslušníci. Odborník v takovém případě komunikuje především s nimi a je ovlivněn jejich pohledem. Diagnózy z takovýchto vyšetření bývají často mylné, viz kapitolu Specifika práce s klienty se sluchovým postižením na str. 59 - pozn.red.)*

Postup intervence

Pavel přišel do poradny proto, že to doporučil na návrh matky psychiatr. On sám o kontakt s dalším psychologem nestál, návštěvu zařizovala jeho matka. Všechny tyto skutečnosti měly vliv na Pavlovu ochotu otevřít se a spolupracovat. Při práci se projevovala Pavlova uzavřenost a nedůvěra vůči psychologce naší poradny.

Na první návštěvu přišli do poradny společně Pavel i matka. Nejprve jsme spolu hovořili všichni tři a v té chvíli jsme dbali na to, aby Pavel všemu rozuměl. Snažili jsme se, aby veškerá komunikace, která při setkání probíhala, byla vedena ve znakovém jazyce. Poté matka odešla a Pavel měl prostor s námi o své situaci komunikovat o samotě. Po první návštěvě proběhlo ještě jedno setkání, kam přišel Pavel sám.

Během obou sezení jsme se společně s Pavlem soustředili na postupné rozpouštění jeho nedůvěry. Hovořili jsme nejvíce o tom, co ho v životě těší. Stežoval

si na stále se vracějící nepříjemné pocity smutku. Doporučili jsme mu začít znovu sportovat či dělat nějakou fyzicky náročnou práci, jednoduše se fyzicky „namáhat“, protože to velmi rychle a účinně pomáhá zvládnout stres a deprese. Silnou motivací k návratu do normálního života mu byly jeho tři děti. Nejvíce se proto hovořilo o nich. Pracovali jsme také s jeho vzpomínkami z dětství. Hovořili jsme o tom, jak vnímal odloučení od rodičů. Tato práce se osvědčila, vzbudila v Pavlovi důležitý pocit, že ho děti potřebují, i zájem o to, jakou roli má jako otec v životě svých dětí.

Užší kontakt s Pavlem se nepovedlo navázat, delší spolupráce se nerozvinula. Podařilo se ho však nasměrovat zpět k jeho dětem i koníčkům (sport, výlety, návštěvy akcí pro neslyšící). Naše poradna zůstala ještě několik měsíců v kontaktu s jeho matkou. Čas od času do poradny volala nebo jsme si psali emaily. Pavlovi se začala vracet jeho energie a chuť pouštět se do různých aktivit. Začal znovu sportovat, vymýšlet pro děti výlety, vídat se s přáteli atd.

Shrnutí

Klíčovou situací, která zasáhla do Pavlova života, byl jeho pobyt na internátě a s tím spojené odloučení od rodičů už ve velmi útlém věku. Základní vazby a vztahy v rodině se tímto odloučením narušily. Dítě v sobě může mít pocity viny, že udělalo něco špatného, a proto není spolu s rodiči.

Nebo se naopak hněvá na rodiče, že jeho odchod z domova dopustili a dovolili. Tyto pocity pak s dítětem mnohdy zůstávají až do jeho dospělosti. Takoví lidé se například velmi těžce srovnávají s tím, když je někdo blízký opustí.

Další skutečností, která hrála v Pavlově životě důležitou roli, byla nedostatečná komunikace v rodině i přes snahu rodičů (zejména matky) se dětem přiblížit. Pavel neměl společný prostředek k tomu, aby od nich mohl přirozeně a mimoděk získávat informace o světě a o tom, jak věci a vztahy fungují. To vedlo mimo jiné k omezení Pavlovy samostatnosti a nezávislosti (věci za něj do velké míry zařizovala matka) a také k tomu, že nedokázal čelit náročným životním situacím.

Rady a doporučení

- Vytvořte co nejpřirozenější rodinné prostředí: umožněte dítěti, aby vyrůstalo v rodině a zažívalo každodenní běžné situace s vámi.
- Posilujte vzájemnou funkční komunikaci uvnitř rodiny. Zvolte jazyk, který dítěti nejvíce vyhovuje. Jen tak je možné s ním navázat důvěrný vztah a také vytvořit prostor pro předávání informací a zkušeností. Dítě tak získá potřebnou orientaci ve světě a bude se umět postavit k různým situacím, které mu život přinese.
- Podporujte u dítěte samostatnost a nezávislost. Rodiče mají někdy tendence až příliš dítě ochraňovat, všude ho doprovázet, všechno mu překládat (tlumočit), příliš ho nezatěžovat atd. Vedte děti k tomu, aby si své věci vyřizovaly samy. Pokud potřebují tlumočnicka znakového jazyka, uče je, jak ho využívat. *Z naší zkušenosti: Pokud dětem tlumočí jejich rodiče, stává se, že shrnují/zestručňují obsah komunikace, a ze sdělení tak často vypadnou některé důležité informace (při tlumočení by mělo zaznít vše, co je řečeno, v obou jazycích). Je to přirozené, protože rodič často neovládá znakový jazyk na dostatečné úrovni. Ukazuje se také, že tlumočí-li často dítěti jeho rodiče, nepřirozeně silí vazba rodič-dítě a to vede k omezení samostatnosti dítěte. Dítě také získá zkrácený obraz o tom, jak má tlumočení probíhat, a v budoucnu odmítá využívat služby profesionálního tlumočnicka i přesto, že je to pro něj v mnoha ohledech výhodnější.*
- Umožňujte svým dětem setkávat se a komunikovat s ostatními dětmi a také s dospělými neslyšícími a nedoslýchavými lidmi, aby měly možnost dalších komunikačních vzorů a také aby měly bezproblémový přístup k informacím. Umožní jim to více orientovat v tom, „jak to mezi lidmi“ chodí a tím opět získají větší sebejistotu a samostatnost. Kontakt s dospělými neslyšícími lidmi je důležitý také proto, aby děti viděly, že i neslyšící lidé mohou být v životě úspěšní a schopní.

